

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.92

Катерина ЖИЛЕНКО

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЕКОНОМІКИ ПІД ВПЛИВОМ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Зазначено, що сучасні тенденції транснаціоналізації розглядаються в контексті процесів глобалізації, які мають місце в світовій економіці. Проаналізовано джерела походження і напрями реалізації прямих іноземних інвестицій. Вказано, що процес проникнення ТНК описується в економіці інших країн з використанням показника "індексу транснаціоналізації компаній". Виділено основні чинники динамічного розвитку ТНК і перетворення їх в один з найважливіших інститутів сучасної ринкової економіки. При цьому спостерігається явна тенденція до їх укрупнення, про що свідчить зростання обсягів угод про міжнародне злиття і поглинання суб'єктів економіки. Збільшення протягом останніх десятиліть масштабів прямого іноземного інвестування пов'язане з динамічним розвитком міжнародних корпорацій – великих компаній, які вкладають інвестиції, мають філії та дочірні компанії в багатьох країнах світу. Наголошено, що подальше дослідження процесів транснаціоналізації охоплює проблеми позитивних і негативних наслідків структурних перетворень світової економіки. Особливим аспектом є трансформація форм і систем взаємодії стратегічно важливих секторів економіки.

Активізація діяльності ТНК, яка спостерігається сьогодні, додала інтеграційним процесам в світовій економіці зовсім нового імпульсу, в першу чергу тому, що їх закордонні філії прагнуть стати органічною частиною національної економіки приймаючих країн, "вростаючи" в національні ринки інших країн.

Сучасні ТНК мають певні особливості – це органічне об'єднання національного та іноземного комплексів корпорацій в цілісну глобальну систему, де автономні центри, знаходячись на території різних країн, працюють в рамках єдиної глобальної стратегії. Іншою особливістю ТНК вважається їх жорстка конкуренція не лише на світових ринках товарів і послуг, але і на відповідних ринках капіталу, висококваліфікованої робочої сили, технології, інформації.

Ключові слова: тенденції транснаціоналізації, напрями реалізації прямих іноземних інвестицій, індекс транснаціоналізації компаній, стратегія міжнародної економічної експансії, інтеграційні процеси.

Постановка проблеми. Збільшення протягом останніх десятиліть масштабів прямого закордонного інвестування пов'язане з динамічним розвитком міжнародних корпорацій – великих компаній, що вкладають інвестиції, мають філії та дочірні компанії в багатьох країнах світу.

Переважає більшість сучасних міжнародних корпорацій мають форму транснаціональних. В сучасних умовах статистика ООН нараховує близько 40000 транснаціональних компаній, значення яких у формуванні сучасної світової економіки є ключовим, оскільки вони створюють реальні передумови становлення міжнародного виробництва з єдиним інформаційним простором, міжнародним ринком капіталу та робочої сили, науково-технічних послуг. Це актуалізує проблему дослідження їх впливу на трансформацію економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування, розвитку та визначення економічних ефектів глобалізації присвячено праці таких провідних українських вчених і практиків, як: Т. Орехова, К. Лисенко, І. Шульга, М. Черноусова, Н. Ємельянова, Н. Мешко [1–3]. Науковці акцентують увагу на активізації діяльності ТНК, що додає інтеграційним процесам у світовій економіці нового імпульсу. Дослідженнями основних проблем та напрямів ефективності функціонування ТНК у контексті міжнародної інтеграції у своїх працях здійснюють вчені Н. Верхоглядова, І. Сазонець, Т. Циганкова, М. Яглов та ін. [4, 5, 7, 8]. Вчені Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, С. Н. Лебедева, М. Є. Бикова, Н. С. Логвінова, О. В. Воронова основну увагу приділяють дослідженню типологічної та регіонально-інтеграційної структури країн світу. Аналізують наслідки впровадження стратегій економічного розвитку країн світу та макрорегіональних інтеграційних об'єднань [9].

Подальше дослідження процесів транснаціоналізації охоплює проблеми позитивних та негативних наслідків структурних перетворень світової економіки. Особливим аспектом є трансформація форм і систем взаємодії стратегічно важливих секторів економіки.

Мета статті. Основна мета дослідження – вивчення сучасних процесів функціонування ТНК, визначення ступеня динамічності та рівня трансформаційних перетворень світової економіки та міжнародних економічних відносин під впливом транснаціоналізації.

Виклад основного матеріалу. Транснаціональні корпорації контролюють до половини світового промислового виробництва, близько 70% зовнішньої торгівлі. Загальна сума їхніх іноземних інвестицій становить близько 2 трлн. дол. Сучасні ТНК володіють приблизно 95% світових патентів і ліцензій.

Активізація діяльності ТНК, що спостерігається сьогодні, додала інтеграційним процесам у світовій економіці зовсім нового імпульсу, насамперед, тому, що їхні закордонні філії прагнуть стати органічною частиною національної економіки приймаючих країн, “вростаючи” у національні ринки інших країн.

Наприклад, у США 15% виробництва автомобілів – це продукція чисто японських або американо-японських компаній; 62% японських відеомагнітофонів і майже 70% телевізорів виготовляється з фірмовими знаками всесвітньо відомих японських компаній далеко за межами країни (не тільки в країнах Південно-Східної Азії, але й у Латинській Америці); 5% виробничих потужностей Японії, 20% – США, від 30 до 40% – Західної Європи розміщені за межами національних кордонів [10].

Кількість ТНК у світі постійно збільшується. Якщо на початок 1970 рр. їх було 7 тис., на порозі 1980-х – 13 тис., то за даним ЮНКТАД, на початку 2000 р. кількість цих корпорацій зросла до 65, до їх складу входили приблизно 850 тис. закордонних філій [9, 11].

За оцінками ЮНКТАД, у 2011 р. у світі налічувалось близько 79 тис. ТНК і приблизно 790 тис. їхніх іноземних філій, при цьому сумарний обсяг ПЗІ, здійснених ними, перевищував 15 трлн. дол., а сукупний обсяг продажів становив 31 трлн. дол. Валова продукція іноземних філій цих корпорацій оцінюється в 7515 млн. дол. і зросла за останні 30 років у 10 разів, частка доданої вартості, створеної іноземними філіями в усіх країнах світу в 2011 р., становила 11% від світового ВВП, а кількість працівників зросла до 102 млн., порівняно з 25 млн. в 1990 р. [2, 9, 11].

Загальний обсяг продажів, здійснених закордонними філіями ТНК, зріс за цей період в 11 разів і становив 31197 млн. дол. Більше половини американського експорту – це результат діяльності національних та іноземних ТНК. У Великобританії ця частка досягає 80%, у Сінгапурі – 90% [1, 2, 9].

Сучасні ТНК мають певні особливості – це органічне об'єднання національного й закордонного комплексів корпорацій у цілісний глобальний комплекс, де автономні центри, перебуваючи на території різних країн, працюють у рамках єдиної глобальної стратегії. Іншою особливістю ТНК вважається їхня жорстка конкуренція не тільки на світових ринках товарів і послуг, але й на відповідних ринках капіталу, висококваліфікованої робочої сили, технології, інформації.

Найбільші ТНК здійснюють агресивну стратегію міжнародної економічної експансії. Серед усіх ТНК виділяється відносно нечисленна група корпорацій (іноді їх об'єднують в 100, 500 або 1000 надвеликих фірм). Так, на 100 надвеликих ТНК припадає більше половини загального обсягу продажів і кількості працівників в їхніх закордонних філіях та дочірніх компаніях [1].

На сучасному етапі розвитку ТНК контролюють більше половини світового промислового виробництва, близько 2/3 світової торгівлі, 4/5 кількості патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау. Під контролем ТНК перебуває 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, лісоматеріалів, тютюну, джуту, залізної руди, 85% ринку міді, бокситів, 80% чаю, олова, 75% бананів, натурального каучуку та сирової нафти. Саме ТНК володіють близько 95% кількості виданих у всьому світі патентів і ліцензій. Частка ТНК у платежах, які пов'язані з передачею технологій, становить більше 80% у США та Великобританії і 90% – у Німеччині [9].

ТНК сприяють поширенню досягнень НТР у країни, що розвиваються. Існувала тенденція зосередження трудомістких складальних виробництв в регіонах, що розвиваються. На сучасному етапі розвитку у своїх філіях ТНК стали широко використовувати кваліфіковані науково-технічні кадри цих країн.

Саме ТНК відіграють провідну роль у подальшій інтернаціоналізації економіки шляхом проведення глобальних стратегій, які об'єднують національні економіки й національні ринки. Саме вони визначають нові тенденції у вивезенні капіталу. ТНК повною мірою забезпечують інтегроване використання диверсифікованих ресурсів, володіють механізмом гнучкої адаптації до зовнішніх мінливих умов, відзначаються мобільністю організаційно-управлінської структури.

У більшості випадків ТНК є головною компанією, навколо якої зосереджені різні господарсько-самостійні виробничо-фінансові, транспортні-торгово-транспортні та інші підрозділи. Ця структура безперервно вдосконалюється з метою підвищення її ефективності на базі широкого використання досягнень НТР і диверсифікованості.

Динамічний розвиток ТНК та їхнє перетворення в один з найважливіших інститутів сучасної ринкової економіки зумовлюються багатьма факторами, які можна сформулювати таким чином [10, 12]:

– можливість підвищення ефективності й посилення конкурентоспроможності, загальні для всіх великих фірм, що інтегрують у свою структуру постачальницькі, виробничі, науково-дослідні, розподільні й збутові підприємства і пов'язуються з ефектом масштабу й економією на витратах, властивих ринковим трансакціям;

– недосконалість ринкового механізму в реалізації власності на технології, виробничий досвід та інші “невловимі активи” (управлінський і маркетинговий досвід у першу чергу) шляхом виконання операцій купівлі-продажу, що змушує фірму зберігати контроль над використанням цих активів. У рамках ТНК зазначені активи стають мобільними, здатними до перенесення в інші країни, і зовнішні ефекти від їх використання не виходять за межі корпорацій;

– фірма, операції якої набувають транснаціонального характеру, одержує додаткові можливості для підвищення ефективності й посилення своєї конкурентоспроможності шляхом доступу до ресурсів іноземних держав. Наприклад, фірма може використовувати у своїх іноземних філіях більш дешеву або більш кваліфіковану робочу силу, сировинні ресурси, науково-дослідний потенціал, виробничі можливості й фінансові ресурси країни-реципієнта інвестицій;

– близькість до споживачів продукції іноземної філії та можливість одержання інформації, що дозволяє судити про перспективи ринків країни, у якій розміщена філія, та про конкурентний потенціал фірм цієї країни. При цьому філії транснаціональної компанії в конкуренції з фірмами країни-реципієнта одержують важливі переваги внаслідок використання науково-технічного та управлінського потенціалу своєї фірми і всіх її філій;

– ТНК має можливість використовувати у своїх інтересах особливості державної (наприклад, податкової) політики в різних країнах, різницю в курсах валют та інші фактори.;

– наявність закордонних виробничих філій відкриває перед ТНК додаткову можливість використання відмінностей у господарській ситуації різних країн, зокрема, вона зміцнює свої позиції за рахунок валютних операцій. Валютні й біржові спекуляції – помітне джерело доходу сучасної фінансової олігархії. Вирішальне значення має те, що багатонаціональний концерн має у своєму розпорядженні великі виробничі підрозділи в різних країнах, кожний з яких володіє значними фінансовими ресурсами, а значить проводить великі за обсягами міжнародні фінансові операції. Будь-яка зміна курсу валюти в цих умовах приносить вигоду частині підприємств, що входять у систему ТНК, не завдаючи реального збитку іншим її філіям. Завищений курс національної валюти сприяє закордонному інвестуванню;

– ТНК мають можливість здійснювати особливий рід операцій, які можна умовно назвати “безпрограшними валютними операціями”. В принципі, тим самим способом, що й у випадку з валютними коливаннями, ТНК можуть використовувати різницю в ставках відсотка й навіть у рівнях інфляції країн, де розташовані їхні материнські підприємства та дочірні фірми. Так, філія, що перебуває в державі з високим рівнем інфляції, постійно

збільшує свої номінальні доходи. Реальний дохід унаслідок паралельного підвищення цін може при цьому не зростати. Однак, коли дочірнє підприємство перераховує виторг на рахунки материнської компанії, ТНК ніби перетворює номінальне підвищення доходу в реальне. Справа в тому, що внутрішнє знецінення грошей не завжди (і не обов'язково в тих самих розмірах) викликає зниження курсу валюти, адже на цей показник, крім інфляції, впливає стан платіжного балансу й ряд інших факторів. Тому роздутий інфляцією дохід філії (часто без особливих втрат при обміні) може бути конвертований у відносно стабільну валюту країни базування материнської компанії;

– здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій і продукції, “скидаючи” їх у міру старіння у свої закордонні філії та зосереджуючи зусилля й ресурси підрозділів, розташованих у країні перебування материнської фірми, на розробці нових технологій і виробів. При цьому складається своєрідна конфігурація ТНК, науково-інноваційне ядро якої створюється з підрозділів, розташованих у країні перебування материнської фірми, а периферія включає численні виробничі, розподільні й збутові закордонні філії;

– за допомогою прямих інвестицій фірма одержує можливість перебороти різного роду бар'єри на шляху впровадження товарів на ринок тієї або іншої країни шляхом експорту.

Ефективність зовнішньоекономічної експансії як засобу пом'якшення кон'юнктурних коливань оцінюється досить високо й вважається вищою, ніж та, котру забезпечують чисто національні прийоми зниження економічного ризику, які великою мірою залежать від регіону, в який інвестує фірма.

Завдяки створенню міжнародної мережі філій формується широка база стабільності та пов'язана з нею висока ефективність кредитно-фінансової стабілізації. Корисними для ТНК виявляються найрізноманітніші явища: елементи асинхронності світового циклу й закордонна диверсифікованість виробництва, зміни валютних курсів й різна інтенсивність інфляційних процесів, відмінності в процентних ставках та ін.

Різноманіття факторів, що впливають на розвиток ТНК, дає гарантію, що майже в будь-якій ситуації вони можуть уникнути багатьох труднощів у проникненні на міжнародний ринок. Реалізуючи зазначені вище фактори, ТНК може отримати більш високі прибутки від інвестицій, порівняно з фірмами, операції яких обмежуються кордонами однієї країни.

Транснаціоналізація виробництва й капіталу на основі розвитку продуктивних сил, що переростають національно-державні кордони, є найважливішим елементом розвитку світової економіки, основною рушійною силою чого виступають транснаціональні корпорації (ТНК).

З 1990 р. для характеристики проникнення кожної ТНК в економіку інших країн ЮНКТАД ввела таке поняття, як індекс транснаціоналізації компаній. Цей сукупний показник складається із трьох компонентів і розраховується за такою формулою (1) [6, 9, 11]:

$$I_{mp} = \frac{A_3 \div A_{3az} + \Pi_3 \div \Pi_{3az} + \text{III}_3 \div \text{III}_{3az}}{3} \times 100, \% \quad (1)$$

де I_{mp} – індекс транснаціоналізації; A_3 – закордонні активи компанії, грошові од.; A_{3az} – загальні активи компанії, грошові од.; Π_3 – обсяг продажу товарів і послуг закордонними філіями, грошові од.; Π_{3az} – загальний обсяг продажу товарів і послуг, грошові од.; III_3 – закордонний штат компаній, осіб; III_{3az} – загальний штат компаній, осіб.

Даний індекс ґрунтується на зіставленні розмірів господарської діяльності компанії на батьківщині й за кордоном. На сучасному етапі розвитку середній індекс транснаціоналізації становить 60%, причому останнє його підвищення відбувається за рахунок збільшення величини закордонних активів [6].

Транснаціональні корпорації, що базуються у великих індустріальних країнах, перевершують за абсолютним обсягом іноземних активів компанії, які перебувають у малорозвинених державах. Одночасно деякі ТНК, що працюють у малих індустріальних країнах і мають менш місткий внутрішній ринок, характеризуються більш високим індексом транснаціоналізації, оскільки їхні іноземні активи посідають відносно високу позицію в загальному обсязі активів. До найбільш поширених транснаціональних галузей відносять засоби масової інформації, виробництво продовольства й напоїв, будівництво, хімічну й фармацевтичну промисловість, виробництво електроніки й електроустаткування.

ТНК розвинених країн, постійно збільшуючи масштаби міжнародного виробництва, утворили економічний простір, що в економічній літературі називають другою, або "зовнішньою" економікою. За своїм виробничим, науково-технічним і фінансовим потенціалом "друга економіка" США вважається беззаперечним лідером, бо істотно перевершує аналогічні сфери господарювання інших країн Західної Європи та Японії. Індекс транснаціоналізації ЮНКТАД з часом стали використовувати також для характеристики масштабів "зовнішньої економіки". Наявність такої "зовнішньої економіки" – важливий засіб підвищення ефективності власного бізнесу, а також зміцнення позицій своєї країни в міжнародній системі [6].

З позицій макроекономічного аналізу, для країни базування загальний позитивний результат більш ефективного використання національного капіталу за кордоном набагато перекиває негативні ефекти, які при цьому мають місце.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток сучасної світової економіки спрямований на створення єдиного економічного простору, де основними суб'єктами господарських відносин стають уже не країни, а багатонаціональні компанії та їхні альянси. При цьому спостерігається явна тенденція до їхнього укрупнення, про що свідчить зростання обсягів угод про міжнародні злиття і поглинання суб'єктів економіки. У майбутньому такі великі олігополістичні структури будуть більш явно панувати у світовій економіці, що дозволяє говорити про поділ праці не стільки між країнами, скільки між ТНК.

Для формування єдиного підходу до діяльності ТНК країни ОЕСР з 2000 р. почали розробку нових стандартів з метою вирішення проблем корпоративного керівництва, умов праці, економічної безпеки, корупції.

Загалом транснаціональні корпорації – це досить складний феномен світової економіки, який безперервно розвивається, вимагає постійної уваги, вивчення й міжнародного контролю. Слід зауважити, що в Україні починають виникати й розвиватися великі українські корпорації – фінансово-промислові групи, які бачать свої перспективи в активній економічній експансії на зовнішні ринки. Серед таких компаній, насамперед, слід назвати "Індустріальний союз", "Інтерпайп", "Металургія", "Укрнафта" та ін.

Разом з тим, багато закордонних корпорацій успішно здійснюють економічну експансію на український ринок, поглинають місцеві підприємства та посилюють конкуренцію на

внутрішньому ринках. На вітчизняному ринку активно працюють такі відомі ТНК, як Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco та деякі інші компанії.

Список використаних джерел

1. 200 крупнейших компаний Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forbes.ua/ratings/2>.
2. Fortune global 500 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/?iid=G500_sp_ful.
3. Трансформація процесу транснаціоналізації в умовах зростання невизначеності глобального економічного середовища : моногр. / Ю. В. Макогон та [ін.] ; за ред. Т. В. Орехової. — Д. : Норд Прес, 2011. — 652 с.
4. Верхоглядова Н. І. Визначення напрямів стимулювання експортного потенціалу Дніпропетровського регіону / Н. І. Верхоглядова, Г. В. Дугінець, Ю. В. Орловська // Вісник Дніпропетровського університету. — 2010. — Вип. 2. — Т. 18, — № 10/2. — С. 3–8. — (Сер. “Світове господарство і міжнародні економічні відносини”).
5. Сазонець І. Л. Сутність та основні концепції діяльності ТНК в умовах глобалізації / І. Л. Сазонець, Ю. М. Варич. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 275 с.
6. Доклад о торговле и развитии [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2015_ru.pdf.
7. Циганкова Т. М. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : моногр. / Т. М. Циганкова. — К. : КНЕУ, 2006. — 576 с.
8. Яглов М. В. Сельское хозяйство Украины в условиях членства в ВТО: сб. науч. трудов / М. В. Яглов // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : Донецьк. — 2008. — Т. 2 — С. 962–965.
9. Економіка зарубіжних країн: навч. посіб. / [вид. 4-е, перероб. та доп.] / Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, С. Н. Лебедева, М. Є. Бикова, Н. С. Логвінова, О. В. Воронова. — К. : Центр учб. л-ри, 2013. — 292 с.
10. Europe: European Union: Economy overview [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.cia.gov.
11. Transnational Corporations. — Volume 8, Number 2, August 1999. — Special issue: forty years of international business scholarship: from Dunning and Vernon to globalization (http://www.unctad.org/en/docs/iteiit12v8n2_en.pdf).
12. Терехов Є. М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем / Є. М. Терехов, О. В. Прокопенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://fem.sumdu.edu.ua/images/prokopenko/2010/2010_18.pdf.

References

1. 200 krupneishikh kompanii Ukrainy [Top 200 biggest companies in Ukraine], from <http://forbes.ua/ratings/2> [in Russian].
2. Fortune global 500, from http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/?iid=G500_sp_ful [in English].
3. Makohon Yu. V. et al. Transformatsiia protsesu transnatsionalizatsii v umovakh

- zrostannia nevyznachenosti hlobalnoho ekonomichnoho seredovyshcha : monohr. [The transformation of transnationalization in the face of growing uncertainty of the global economic environment: monograph]. Donetsk: Nord Pres, 2011, 652 p. [in Ukrainian].
4. Verkhohliadova N. I., Duhinets H. V., Orlovska Yu. V. Vyznachennia napriamiv stymulivannia eksportnoho potentsialu Dnipropetrovskoho rehionu [Determining means of enhancing export potential in the Dnipropetrovsk region]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu – Bulletin of Dnipropetrovsk University*, 2010, Issue 2, Volume 18, No. 10/2, pp. 3-8 [in Ukrainian].
  5. Sazonets I. L., Varych Yu. M. Sutnist ta osnovni kontseptsii diialnosti TNK v umovakh hlobalizatsii [The essence and core of the concept of TNC operations in the context of globalization]. Donetsk: Yuho-Vostok, 2009, 275 p. [in Ukrainian].
  6. Doklad o torgovli i razvitii [Report on trade and development], from http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2015_ru.pdf [in Russian].
  7. Tsyhankova T. M. Hlobalna torhova systema: rozvytok instytutiv, pravyl, instrumentiv SOT: monohr. [Global trade system: development of institutions, rules and regulations of the WTO: monograph]. Kyiv: KNEU, 2006, 576 p. [in Ukrainian].
  8. Yaglov M. V. Selskoe khoziaistvo Ukrainy v usloviiakh chlenstva v VTO: sb. nauch. trudov [Ukraine's agriculture in the context of WTO membership: collection of research papers]. *Problemy i perspektivy razvitiia sotrudnichestva mezhdru stranami Yugo-Vostochnoi Evropy v ramkakh Chernomorskogo ekonomicheskogo sotrudnichestva i GUAM – Challenges and prospects of promoting cooperation between South-East European countries within the framework of the Black Sea Economic Cooperation and GUAM*, Donetsk, 2008, Volume 2, pp. 962-965 [in Russian].
  9. Kozak Yu. H., Kovalevskiy V. V., Lebedeva S. N., Bykova M. Ye., Lohvinova N. S., Voronova O. V. Ekonomika zarubizhnykh krain: navch. posib. [Economies of foreign countries: a study guide]. Kyiv: Tsentr uchb. l-ry, 2013, 292 p. [in Ukrainian].
  10. Europe: European Union: Economy overview, [www. cia.gov](http://www.cia.gov) [in English].
  11. Transnational Corporations, Volume 8, No. 2 (August 1999), Special issue: forty years of international business scholarship: from Dunning and Vernon to globalization, from http://www.unctad.org/en/docs/iteiit12v8n2_en.pdf [in English].
  12. Terekhov Ye. M., Prokopenko O. V. Vplyv transnatsionalnykh korporatsii na rozvytok natsionalnykh ekonomichnykh system [The impact of transnational corporations on the growth of national economic systems], from [http:// fem.sumdu.edu.ua/images/prokopenko/2010/2010_18.pdf](http://fem.sumdu.edu.ua/images/prokopenko/2010/2010_18.pdf) [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 вересня 2017 р.